

OPOWIEŚCI BROKOWSKIE
PODATKI ZA PANOWANIA STEFANA BATOREGO
CZEŚĆ II
POBÓR ROKU 1578 W POWIECIE OSTROWSKIM ORAZ
WYBRANYCH PARAFIACH POWIATU KAMIENIECKIEGO
ZIEMI NURSKIEJ

Ocalałe rachunki i rejestry skarbu nadwornego, którego naturę opisano w pierwszej części opracowania, obejmują ogromną liczbę przeróżnych dokumentów związanych z wpływami i wydatkami dworu królewskiego. Pośród nich, znajdują się także rachunki pozwalające prześledzić trasy podróży władcy. Te zaś dowodzą, że król Stefan kilkakrotnie gościł w naszym regionie.

W lipcu 1576 r. król wybrał się w podróż do Tykocina i Knyszyna. W narodzie krążyły legendy o skarbach pozostałych tam po zmarłym Zygmuncie Auguście, więc władca chciał się przekonać, ile jest w tych gawędach prawdy, bo przecież skarb królestwa był pusty, a kraj pogrążony w rozpaczliwej wojennej potrzebie. Musiało być w tych opowieściach wiele prawdy, skoro w 1560 r. nuncjusz apostolski Bernard Bongiovanni raportował do Rzymu, iż pewnego dnia król pokazał nuncjuszowi zgromadzone w Tykocinie skarby, ale „potajemnie, kryje się bowiem przed Polakami, nie chcąc, aby wiedzieli, że wydał ogromne sumy na ich zakupienie”¹. Włoch był pod wielkim wrażeniem tego, co zobaczył, a widział już przecież wiele:

Ma w swoim pokoju stół od ściany do ściany, na którym stoi szesnaście pudełek na dwie piędzi długości, półtora szerokości napełnionych klejnotami, cztery z nich wartość 200.000 skudów, przysłała mu matka z Neapolu. Cztery inne sam król kupił za 550.000 skudów złotych, między którymi znajduje się rubin Karola V wartujący 80.000 skudów złotych. [...] Oprócz tego mnóstwo rubinów, szmaragdów ostrych i kwadratowych. W ośmiu pozostałych były starożytne, między innymi czapka pełna rubinów, szmaragdów i diamentów wartości 300.000 skudów złotych². Widziałem słowem tyle klejnotów, ile w jednym miejscu zgromadzonych znaleźć nie spodziewałem się, z którymi weneckie i papieskie, które także widziałem, nie mogą iść w porównanie”³.

¹ *Opisanie Królestwa Polskiego przez Bernarda Bongiovanni, biskupa Kamerińskiego, z roku 1560, [w] Relacje nuncjuszów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690, t. 1, Poznań – Berlin 1864, s. 99.*

² Wartość zgromadzonych w Tykocinie klejnotów nuncjusz ocenił zatem w sumie na ponad milion ważących 3,5 grama złotych monet bardzo wysokiej próby [przyp. aut. opracowania].

³ *Opisanie Królestwa Polskiego przez Bernarda Bongiovanni... , s. 99.*

A to przecież nie wszystko, bo leżało tam jeszcze 15.000 sztuk połączanego srebra, którego „nikt nie używa”, stały rzędy wielkich zegarów, mebli kunsztownych, zbroi i arcydzieł sztuki. Oniemiał nuncjusz z wrażenia, gdy zobaczył trzydzieści siodła i rzędów na konie „tak bogatych, że niepodobna widzieć gdzie indziej bogatszych”⁴. Do tego przeróżne drogocenne tkaniny i stroje, a choćby tylko jeden z kilkudziesięciu ubiorów przeznaczonych dla paziów wart był 800 złotych dukatów.

Długo by można wyliczać, ale wracajmy do królewskiego orszaku. Ten przybył do Radzimina 10 lipca. 11 lipca król zawitał do Kamieńca [Kamieńczyka], witany w swych dobrach stołowych przez starostę liwsko-kamienieckiego Stanisława Radziwińskiego. O wszystko, co gościom niezbędne zadbał starosta i jego podwładni, a że król bawił u siebie, to nie było potrzeby wystawiania kwitów. Zapewne koszty pobytu miłościwie panującego uszczupliły po prostu dochody z kamienieckich dóbr królewskich. Następnego dnia, orszak przybył do Ostrowi, a że choć to miasto królewskie, to dóbr należących do monarchy wokół brakowało, więc wystawiono kwity za produkty wybrane *in natura*. Przeróżnych wiktuałów pobrano za 85 zł 27 gr 12 denarów [dalej „den.”], trunków wypito za 23 zł 10 gr, na obrok zaś dla koni przeznaczono 48 zł 10 gr. Pobyt w Ostrowi odchudził skarb nadworny o 164 zł 17 gr 12 den., co w imieniu skarbu królewskiego potwierdził Bernard Szydłowski. Wydatki na trunki dotyczyły głównie piwa, bo przecież król i jego najbliższe otoczenie nie mogło zdać się w podróży na prowincjonalne gusty tyjące wina. Spory zapas, starannie opakowanych win z królewskich piwnic, podróżował zatem z orszakiem.

12 lipca, orszak zjechał do Lubotynia, miejscowości wchodzącej w skład włości kanoników regularnych z Czerwina. Tam o wszystko, co władcy i jego świcie potrzebne zadbał opat czerwiniński Stanisław Fałęcki. Później noclegi w Łomży i Wiźnie, a 16 lipca król wjechał do Tykocina⁵.

Trudno powiedzieć, jak wielką fortunę król odnalazł na tykocińskim zamku, bo np. w Knyszynie, miejscu śmierci króla, ledwie panujący zamknął oczy, a już łupieżcy „wynosili wory załadowane z łożnicy królewskiej na podwórze”⁶. Jeżeli zaś chodzi o tykociński skarb koronny, to zdaniem dworzanina zmarłego króla, a późniejszego arcybiskupa lwowskiego Jana Solikowskiego „zamek tykociński ze skarbem krajowym od chciwej grabieży zachowano”⁷.

Mocą testamentu Zygmunta Augusta skarb należał do trzech sióstr króla, z których tylko Anna przebywała w kraju. Skarb, który miał być na głucho zamknięty do czasu wyjaśnienia przeróżnych szczegółów spadkowych⁸, co rusz jednak otwierano. Już w maju 1573 r. pobrano z tykocińskiego zamku pewne sumy niezbędne dla pogrzebu króla „koronę onę kupną i jednorożec, a k temu srebra złoconego i niezłoconego *in summa* grzywien siedm tysięcy pięćset i sześćdziesiąt trzy”^{9,10}. W czerwcu zabrano sobole, które oddano polskim posłom udającym się

⁴ Tamże, s. 100.

⁵ Regestrum perceptorum peccuniarum privatorum proventuum SMR 1576. Regestrum distributarum peccuniarum privatorum proventuum SMR 1576, k. 33-34, sygn. 1/7/0/1/250. AGAD.

⁶ Świętosław Orzelski, *Bezkrólewia ksiąg ośmioro czyli Dzieje Polski od zgonu Zygmunta Augusta r. 1572 aż do roku 1576*, Petersburg i Mohylew 1856, t. 1, s. 70.

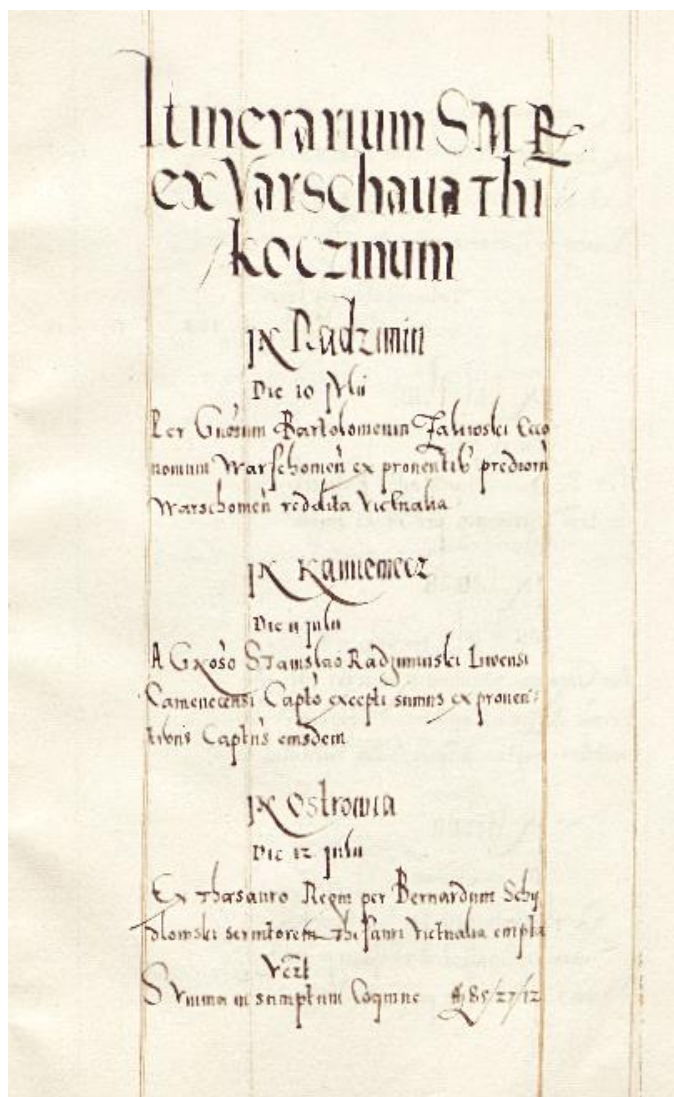
⁷ Jan Dymitr Solikowski, *Krótki pamiętnik rzeczy polskich od zgonu Zygmunta Augusta zmarłego w Knyszynie w 1572 r. w miesiącu lipcu do roku 1590*, Petersburg i Mohylew 1855, s. 2.

⁸ Wielu wzywało do unieważnienia testamentu, choćby z tego powody, iż został sporządzony bez świadków.

⁹ To ponad 1,5 tony srebra [przyp. aut. opracowania].

¹⁰ Aleksander Przeździecki, *Jagiellonki polskie w XVI wieku. Obrazy rodziny i dworu Zygmunta I i Zygmunta Augusta Królów Polskich*, Kraków 1868, t. 4, s. 79.

nad Sekwanę do Henryka Walezego, aby obdarowali nimi francuskich arystokratów¹¹. W sierpniu zabrano z Tykocina „zbroje na pogrzeb i inne rzeczy na żałośne chowanie tego króla”¹². Infantka wyraziła później zgodę, aby złoto i srebro złożone w Tykocinie posłużyło po części opłaceniu zaciężnego wojska, jako że nie widziano innego sposobu zdobycia wymaganych sum. Tak to wrota do skarbcza otwierano, a czy je dobrze domykano, sprawa to wątpliwa, bo jak wiadomo, różnie z tym bywa. Badaczka tamtej epoki napisała, iż tykociński depozyt rozpraszał się „gdzieś między Tykocinem, Warszawą, Krakowem i Gdańskiem, w niemożliwych chyba dziś do odtworzenia transzach i okolicznościach”¹³.



Ilustracja 1. Podróż króla Stefana w lipcu 1776 r. do Tykocina.
Karta dotycząca postoju orszaku w Radzyminie, Kamieńcu i Ostrowi¹⁴.

¹¹ Stanisław Fogelweder do Stanisława Sędziwoja Czarnkowskiego, Warszawa, 12 VI 1573 r., [za:] Agnieszka Januszek-Sieradzka, „A teraz ostatek srebra i kredens pozłocisty wezmą”, czyli o finansowaniu pogrzebu króla Zygmunta Augusta, [w:] *Śmierć, pogrzeb i upamiętnienie władców w danej Polsce*, red. naukowa Hanna Rajfura Patrycja Szewo, Barbara Świadek, Marek Walczak, Piotr Węclowski, Warszawa 2021, s. 138.

¹² Aleksander Przeździecki, dz. cyt., t. 4, s. 97.

¹³ Agnieszka Januszek-Sieradzka, dz. cyt., s. 137.

¹⁴ Regestrum perceptorum peccuniarum privatorum proventuum SMR 1576..., k. 33.

Ostatecznie, senatorowie skorzystali z obowiązującego do dzisiaj prawa, że „kto po kim dziedziczy, przejmuje na się wszelkie onego ciężary”, a zatem owszem spadek królewski można było oddać Annie i jej siostrze, ale dopiero po spłaceniu królewskich długów, a te były następujące: „Naprzód suma na wykupienie dóbr królewskich, które Król zastawił w wartości 548.000 złotych; zwrot kwarty z dochodów w Mazowszu od lat czterech wybranej i na użytek Rzplitej nie obróconej; wypłata podatków z Lubelskiego na Sejmie walnym w r. 1569 uchwalonych, nie na rzecz Króla lecz na Rzplitą asygnowanych, do zamku Rawskiego przywiezionych i przez Króla otrzymanych. Oprócz tego uiszczenie się z wielkiej ilości długów i innych pożyczek u obcych narodów zaciągniętych i przenoszących 2 miliony”¹⁵.

Nie wiadomo w jakim stanie znajdowały się co mniej trwale drogocенności, gdy Stefan Batory zajrzał do skarbcza. Za panowania Zygmunta Augusta starano się konserwować zebrane tam dobra: trzepano, wietrzono, suszono, czyszczono tkaniny, futra i skóry, a i inne rzeczy sprawdzano i starano się na bieżąco naprawiać. Nie do końca radzono sobie jednak z plagą gryzoni, a Anna Jagiellonka żaliła się siostrze, że w Tykocinie „wszystkie rzeczy tak szaty jako stroje, siodła są pokasane od szczurków; o kilkanaście tysięcy szkody będzie”¹⁶. Tak było za życia króla, a można sobie wyobrazić jakich szkód dokonywali „szczurkowie”, gdy wszystko pozostawiono na łaskę gryzoni.

Jeśli o potrzeby wojenne chodzi, to sprawa przedstawiała się jeszcze gorzej, gdyż król Stefan pilnie potrzebował gotówki. Tymczasem nawet oglądający skarb nuncjusz apostolski zastanawiał się, czy król Zygmunt August miał pieniądze i doszedł do wniosku, że chyba nie, bo powydawał wszystko na klejnoty, więc są trudności, gdy „przychodzi znaczniejszą sumę wyliczyć”¹⁷. Krytycznie odnosił się do ciężko zbywalnego bogactwa Paweł Jasienica: „Trudno zaiste płacić landsknechtom [żołnierzom zaciężnym] diamentowym medalem lub pojedynczym rubinem, choćby i najwspanialszym”¹⁸.

Prawdopodobnie, większy pożytek widział król Stefan w uzbrojeniu, w jakie wyposażono, wzniesioną na polecenie Zygmunta Augusta, jedną z największych w ówczesnej Polsce fortalicji. Stefan Batory postanowił mocno uszczuplić tamtejszy arsenał, przeznaczając działa i amunicję na rozprawę ze zrewoltowanym Gdańskiem. 19 sierpnia 1576 r., w niecały miesiąc po odjeździe króla, rozpoczęto splawianie uzbrojenia Narwią i dalej Wisłą do Malborka¹⁹.

Król bawił w Tykocinie do 23 lipca. We dworze w Knyszynie spędził tylko dni cztery, po czym ruszył w powrotną drogę do Warszawy. Wracał inną trasą, bo przez Choroszcz, Suraż, Brańsk i Ciechanowiec, do którego przybył 31 lipca. Przez Bug przepławiono się pod Wojtkowicami, a 1 sierpnia orszak zajechał do Międzyzlesia alias Miedznej, gdzie król zatrzymał się w dworze wojewodziny mazowieckiej z domu Wodyńskiej. Prawdopodobnie, większość kosztów pobytu króla i dziesiątek, jeśli nie setek dworzan i służby pokryła wojewodzina, bo w dokumentach królewskich mowa jest tylko o 8 zł 16 gr, przekazanych do rąk służki – zapewne dworskiej gospodyni pani wojewodziny – celem załatwienia spraw różnych. Możliwe jednak, że na wozach wieziono tak wielkie zapasy, że nie było potrzeby nadużywać gościnności wojewodziny. 2 sierpnia król trafił w Liwie pod opiekuńcze skrzydła swego starosty Stanisława

¹⁵ Świętosław Orzelski, dz. cyt., t. 4, s. 81.

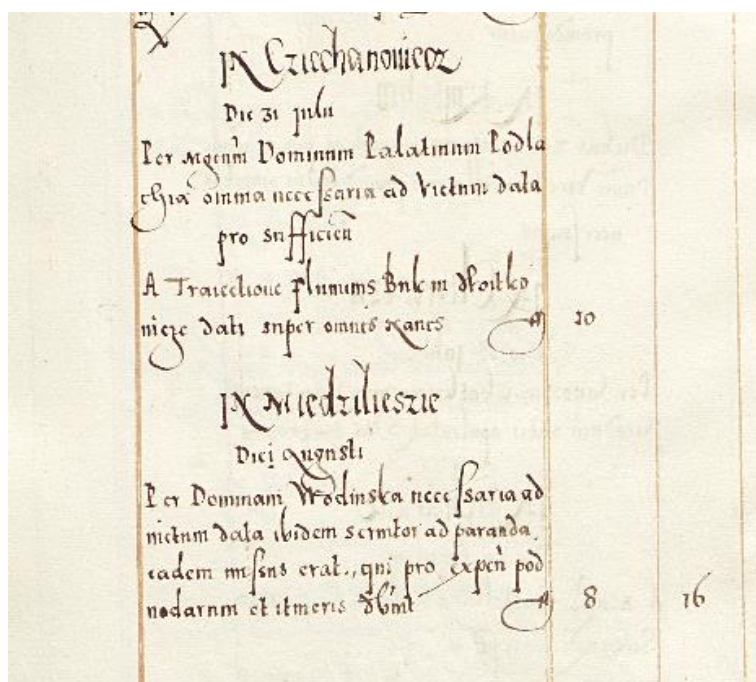
¹⁶ Jerzy Besala, *Zygmunt August i jego żony: studium historyczno-obyczajowe*, Poznań 2015, s. 733.

¹⁷ *Opisanie Królestwa Polskiego przez Bernarda Bongiovanni...*, t. 1, s. 101.

¹⁸ Paweł Jasienica, *Ostatnia z rodu*, Warszawa 1965, s. 42.

¹⁹ Michał Sierba, *Arsenał tykociński w XVI wieku*, „Słupskie Studia Historyczne” 2013, T. 19, s. 26-27.

Radziwińskiego. Stąd przez Stanisławów orszak ruszył ku Warszawie, do której król przybył 4 sierpnia²⁰.



Ilustracja 2. Podróż króla Stefana w sierpniu 1776 r. z Tykocina do Warszawy. Fragment karty dotyczący postojów orszaku w Ciechanowcu i Międzyzlesiu alias Miedznej²¹.



Ilustracja 3. Grodno na rycinie z dzieła *Civitates orbis terrarum. De praecipuis totius universi urbibus. Liber secundus*, Coloniae Agrippinae 1575.

Źródło: Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego bibliotekacyfrowa.pl

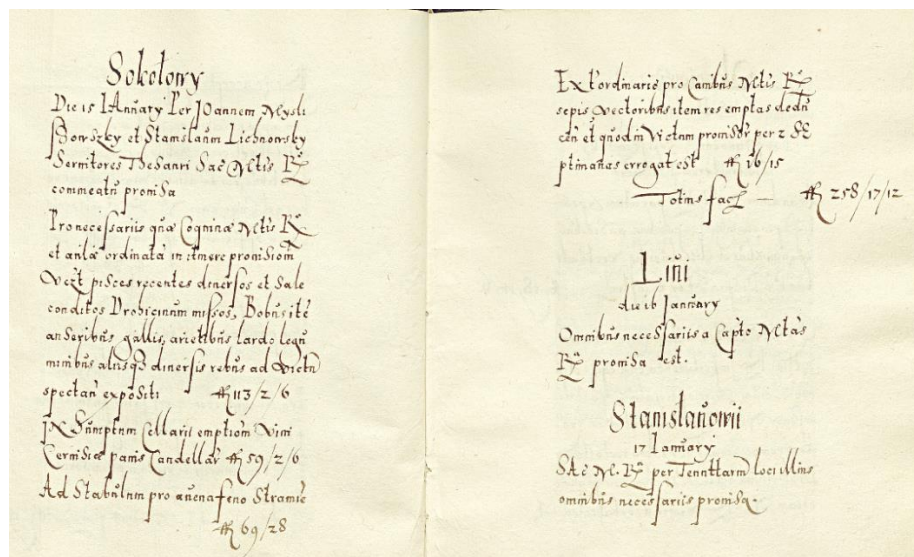
²⁰ Regestrum perceptorum peccuniarum privatorum proventuum SMR 1576..., k. 34-35.

²¹ Tamże, k. 34v.

Lata następne zeszyły władcy na poskramianiu gdańszczan i odpieraniu moskiewskiej nawały. W roku 1579 król już formalnie wypowiedział Moskwie wojnę, więc miesiącami bawił poza granicami Korony, m.in. oblegając i zdobywając Połock. Do zakończenia wojny było jednak daleko, toteż w styczniu 1580 r. sejm walny uchwalił nowy pobór podatków. Po załatwieniu spraw finansowych, rzeczy przeciw dla prowadzenia wojny najistotniejszej, król pospieszył do Grodna, a dokładniej do tamtejszego zamku, który podczas wojny z Moskwą stanowił główną kwaterę panującego.

19 lutego król zawitał do Liwa, ponownie witany przez starostę Stanisława Radziwińskiego. Następnego dnia, władca był już w Sokołowie, a pisarz skarbowy Jan Rykowski potwierdził, iż w mieście wybrano towarów za 250 zł. Nazajutrz, król Stefan przybył do Drohiczyna, przyjęty przez wojewodę podlaskiego i starostę drohickiego Mikołaja Kiszkę, właściciela m.in. większej części Ciechanowca. Stąd orszak ruszył przez Boćki, Bielsk, Narew i Jałówkę do Grodna²².

Kampania roku 1580 przebiegła fortunnie – zdobyto m.in. twierdzę Długie Łuki. Wojna jednak trwała. Na styczeń 1581 r. zwołano więc sejm do Warszawy, na którym Jan Zamoyski zamierzał prosić szlachtę z o uchwalenie poborów na kolejne trzy lata. 3 stycznia 1581 r. król opuścił Grodno. 10 dni później bawił już w Drohiczynie, a 15 stycznia zawitał do Sokołowa. W mieście zaopatrzone orszak w przeróżne wiktuały, jak kureczaki, baraninę, jagnięcinę, chudy boczek i wiele innych, a wszystko to kosztowało 113 zł 2 gr 6 den. Około połowy tej kwoty wydano na wino, piwo, świece, a prawie 70 zł na owies, siano, słomę i wszystko, co jest związane z utrzymaniem koni. Wydatki na konie stanowią w przypadku każdego z rachunków bardzo znaczącą kwotę, co obrazuje, jak kosztowny był to środek transportu, ale poza wodnym, innej transportowej alternatywy nie znano. Poczyniono również ekstraordynaryjne wydatki, a pisarze skarbowi Jan Myśliborski i Stanisław Lichnowski potwierdzili, iż w sumie wydali w Sokołowie 258 zł 17 gr 12 den. Przez Liw i Stanisławów orszak udał się z Sokołowa do Warszawy²³.



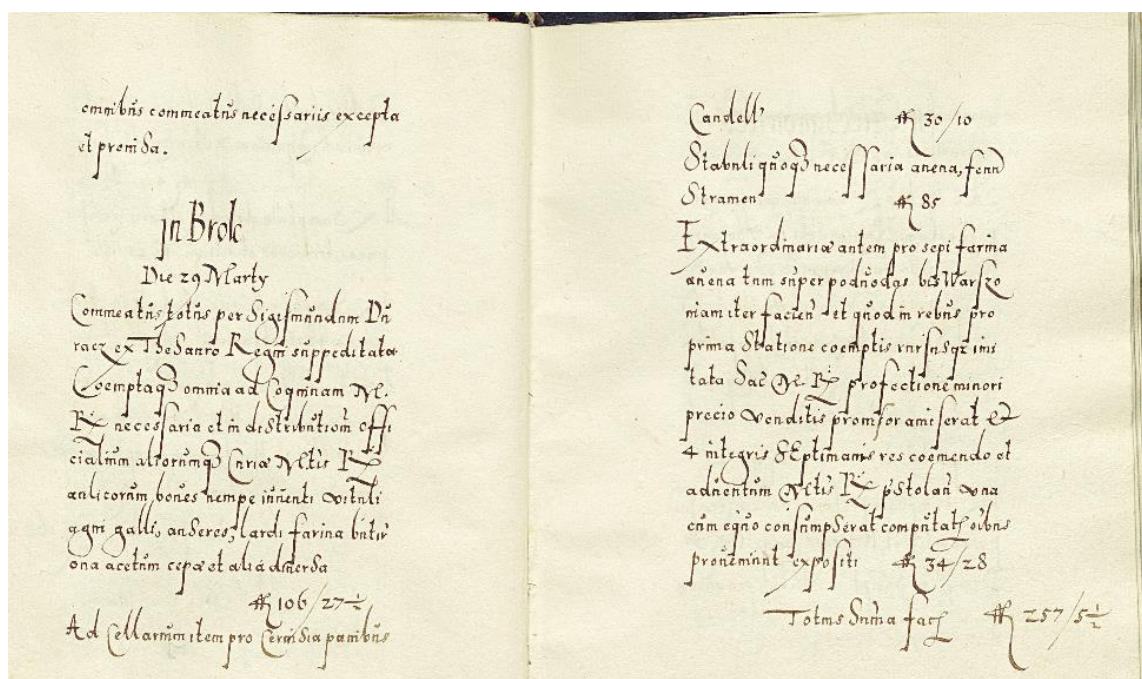
Ilustracja 4. Podróż króla Stefana z Grodna do Warszawy w styczniu 1581 r. Karty dotyczące postojów orszaku w Sokołowie, Liwie i Stanisławowie²⁴.

²² Manuale Thesaurii Regni Anni 1580, k. 21-21v, sygn. 1/7/0/1/260, AGAD.

²³ Manuale Regestrum Thesaurii Regni Anni 1581, k. 48-51, sygn. 1/7/0/1/261, AGAD.

²⁴ Tamże, k. 49v-50.

Sejm uchwalił podatki tylko na dwa lata, ale i to pozwoliło na rozpoczęcie przygotowań do kampanii roku 1581, w ramach której Stefan Batory zamierzał zdobyć Psków i zmusić Iwana Groźnego do zawarcia pokoju, na korzystnych dla Rzeczypospolitej warunkach. Należało zatem wracać na Litwę. Już 28 marca król był w Kamieńczyku, następnego zaś dnia wjechał do biskupiego Broku. Dworzanin Zygmunt Duracz potwierdził, iż w mieście wybrano towarów żywnościowych za 106 zł 27½ gr, trunków i świec na kwotę 30 zł 10 gr, utrzymanie zaś koni pochłonęło 85 zł. Na ekstraordynaryjne wydatki przeznaczono 34 zł 28 gr, zatem zostawiono w Broku ogółem 257 zł 5½ gr. Następnego dnia, król był już w Ciechanowcu²⁵.



Ilustracja 5. Podróż króla Stefana z Warszawy do Grodna w marcu 1581 r. Karty dotyczące postoju orszaku w Broku²⁶.

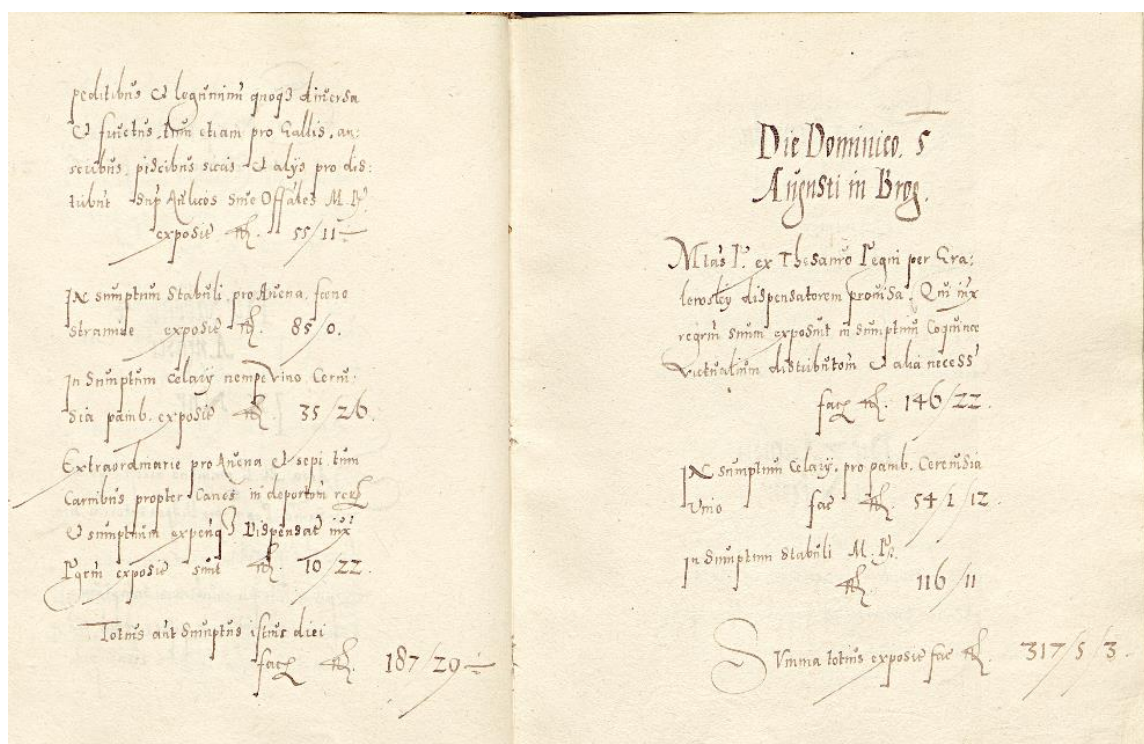
Pięciomiesięczne oblężenie Pskowa nie przyniosło wiktorii, ale i nie zakończyło się fiaskiem. W obliczu wojny na dwa fronty, bo Moskali mocno kąsali Szwedzi, Iwan Groźny zdecydował się na rozpoczęcie rozmów pokojowych. Mocą dziesięcioletniego, zawartego w styczniu 1582 r. w Jamie Zapolim rozejmu, Rzeczpospolita odzyskała prawie całe Inflanty oraz ziemię połocką. Prawie, bo korzystając z okazji, Szwedzi zajęli kilka twierdz inflanckich. Nie było jednak widoków, aby szlachta zgodziła się na sfinansowanie kolejnej kampanii.

Ostatniego dnia lipca 1582 r. Stefan Batory rozpoczął podróż z Grodna do Warszawy. Już 3 sierpnia był w Ciechanowcu. Lista wybranych tam towarów jest stosunkowo długa, a znany nam już Stanisław Duracz potwierdził wydatki w wysokości 213 zł 14 gr 12 den. Następnego dnia, wybrano w Nurze towarów za 187 zł 29 gr. W niedzielę 5 sierpnia 1582 r. król ponownie zawitał do Broku. Było lato, zatem by uniknąć skwaru i nie męczyć nadto ludzi oraz koni, z Nura wyruszono zapewne wczesnym rankiem. Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że katolicki król zaszczycił swą obecnością mszę odprawianą w obecnie starożytnym, a wówczas pachnącym nowością, bo liczącym niewiele ponad dwie dekady kościele. W Broku wykoszowano się wyjątkowo mocno: na wiktuały 146 zł 22 gr; na trunki 54 zł 1 gr 12 den.; na

²⁵ Tamże, k. 51v-54.

²⁶ Tamże, k. 52v-53.

obrok dla koni 116 zł 11 gr. Do Kamieńca król przybył 6 sierpnia, następnego zaś dnia ruszył przez Niegów i Słupno do Warszawy. Przybył tam 9 sierpnia, zatem podróż z Grodna zajęła 10 dni²⁷. Dziennie pokonywano ok. 30 km, czyli mniej więcej tyle, ile dzieli Brok od Kamieńczyka i Nura. Z podobną szybkością podróżowano wówczas po Francji, gdzie jednego dnia pokonywano przeciętnie odległość 7 lig francuskich, czyli ok. 33 km²⁸. Główne drogi łączące Koronę z Litwą należały do najlepiej utrzymanych w Rzeczypospolitej, więc możliwe było podróżowanie z większą szybkością, ale trudno o to, w tak dużej grupie, jaką stanowił orszak królewski. Znacznie szybciej podróżowali kurierzy pocztowi korzystający z koni rozstawnych. W roku 1558 Zygmunt August polecił zorganizować regularne połączenie pocztowe pomiędzy Krakowem i Wenecją. Według instrukcji wydanej w 1562 r. przez pocztmistrza Krzysztofa Taksisa czas przesłania poczty między wymienionymi miastami, miał wynosić 10 dni, czyli każdego dnia kurierzy pokonywali ponad 90 km²⁹.



Ilustracja 6. Sierpień 1582 r. Podróż króla Stefana z Litwy do Warszawy.

Na lewej karcie zapiski dotyczące postoju orszaku w Nurze, na karcie prawej w Broku

Z przytoczonych wyżej zapisów wynika, iż minęły już czasy, gdy wizyta władcy i jego świty stanowiła kataklizm dla całej okolicy oraz ruinę dla właściciela dóbr, który w zamian za często wielotygodniowy pobyt panującego, nie otrzymywał zapłaty. W orszaku królewskim zawsze znajdowało się kilku pisarzy skarbowych lub innych urzędników, którzy dbali o zaopatrzenie króla i dworu we wszystko, co niezbędne. Po gotowiznę sięgali do skrzyń skarbowych, a wybrane sumy kwitowali. Zmiana tras podróży wynikała być może z faktu, że urzędnicy dworscy zdawali sobie sprawę, że goszczenie władcy, to dla gospodarzy nie tylko zaszczyt i powód do radości, ale również mnóstwo problemów.

²⁷ Regestrum manuale Thesauri Regni Privatorum Proventuum Anni 1582, k. 62-67v, sygn. 1/7/0/1/263, AGAD.

²⁸ Karol Łopatecki, *Jednostki odległości i szybkość podróżowania w drugiej połowie XVI stulecia w świetle traktatu Blaisea de Vigenere*, „Przegląd Historyczny” 2021, T. 112, z. 3, s. 536.

²⁹ Tamże.

Jak zatem widać, wydatki związane z podróżowaniem władcy były duże, a znaczną ich część stanowiły koszty utrzymania koni. Skoro poruszono to zagadnienie, to należy wspomnieć o kolejnej ówczesnej daninie, a mianowicie podwodnym. Do roku 1564, na mieszkańcach miast królewskich ciążyła powinność dostarczania władcy i jego urzędnikom podwód, czyli środków komunikacji i transportu, a mówiąc prościej – koni i wozów. Podwoda miała być w zasadzie świadczona do najbliższej miejscowości zobowiązanej do tej samej posługi. Obowiązek ten spoczywał także na mieszkańcach nielicznych wiosek, ale głównie położonych na Rusi. Za sprawą Zygmunta Augusta, daninę z postaci fizycznej, zmieniono na pieniężny podatek. Przyczyny wprowadzenia tej zmiany wyjaśnia uniwersał z roku 1564:

Wszystkim wobec i każdemu z osobna [...] miewaliśmy częste a gęste prośby poddanych naszych, miast i miasteczek, i wsi naszych, którzy byli aż do tego czasu uciążeni i utrapieni, a prawie zniszczeni wielkimi, a częstymi podwodami ustawicznymi, dlatego iż jedne miasta, miasteczka i wsie, będąc na gościńcach, któremi nam często posyłać komorniki przychodzi, częste a gęste podwody dawając, już dalej wytrwać nie mogły, a drugie miasta, po stronach miasteczek leżące, od tych podwód ulegały [były uwolnione], a do drugich się nie przykładały; a tak my już dosyć czyniąc prośbie poddanych naszych, chcąc to już teraz sobie opatrzeć, aby wszystkie miasta i miasteczka i wsi, które podwody dawać są powinne, jednako to brzemień na sobie nosiły³⁰.

Była to zatem odpowiedź na lamente mieszkańców tych miejscowości, przez które nader często przejeżdżali królewscy posłańcy, a tym samym wydawano tam krocie na królewskie podwody. Teraz koszty ponosiły wszystkie miasta królewskie, które nie posiadały stosownego zwolnienia oraz wioski zobowiązane do świadczenia tego rodzaju posługi. To wyjątkowo dokuczliwe świadczenie rozłożono zatem równomiernie. Podwodne w miastach wynosiło $\frac{3}{4}$ kwoty szosu³¹, po wioskach zaś kmiecie winni dawać po 6 groszy od włóki, a do tego karczmarze „od każdego dzbana, w którym gorzałkę palą, cztery grosze, a szynkarz od szynkowania przez cały rok tak piwa jako gorzałki, po sześć groszy za każdy rok”³².

Przed wszystkim posługa przestała być bezpłatna, bo od uchwalenia uniwersału, za otrzymane na dalszą podróż konie i wozy, skarb płacił ustaloną urzędowo takse, a jeśli koni potrzeba było więcej, to informowano o tym burmistrzów i wójtów zawczasu, by dać im czas na przygotowania. Każdy królewski posłaniec otrzymywał od pisarza królewskiego określony sumę pieniędzy, aby opłacić podwodę i strawę.

W uniwersale o podwodach zmieszczono także obowiązek utrzymania dróg „wedle starych zwyczajów”. Możemy sobie wyobrazić, co działo się na traktach na wiadomość o przejeździe króla. Utrzymanie stanowiska i przyszła kariera starosty zależała od przychylności władcy, zatem od świtu do nocy, a niewykluczone, że i nocą przy świetle pochodni, tłumy kmieci i mieszczan zasypywały dziury w drogach, naprawiały promy, groble, łątały mostki.

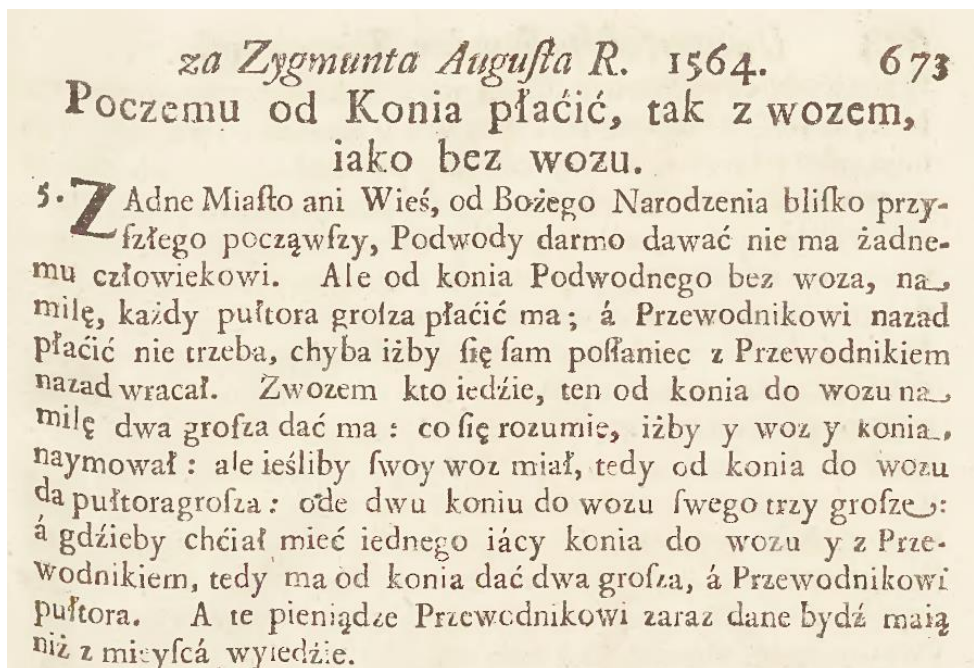
W roku następnym ustalono, że do dostarczenia podwód dla potrzeb państwowych, obowiązany będzie każdy, bez względu na to, gdzie zamieszkuje, obojętne czy w miastach i wsiach

³⁰ *Prawa, konstytucje y przywileje Krolestwa Polskiego, y Wielkiego Xięstwa Litewskiego y wszystkich prowincyi należących*, vol. II, Kraków 1733, s. 670-671.

³¹ Czytelnik może zauważyć, że w wielu przypadkach podwodne było znacznie mniejsze niżby to wynikało z przyjętej zasady. Było to w latach, gdy szos pobierano w wysokości podwójnej (tzw. dupła), a podwodne zawsze liczone od podstawowej stawki szosu (tzw. sympla).

³² *Prawa, konstytucje y przywileje Krolestwa Polskiego...*, s. 670-672.

królewskich, duchownych czy prywatnych. Przyczyniło się to m.in. znacznie do podwyższenia szybkości kursowania kurierów pomiędzy Krakowem i Wilnem. Przy sprzyjającej pogodzie, posłańcy potrafili pokonać tę trasę w pięć dni³³.



Ilustracja 7. Uniwersał „podwodny warszawski” z roku 1564.
 Artykuł dotyczący urzędowej taksy za podwozy³⁴.

Do momentu objęcia tronu przez Stefana Batorego z wybieraniem podwodnego szło marnie. Można rzec, że podatek się nie przyjął. Dopiero w pierwszym roku panowania przybyłego z Siedmiogrodu króla, przyjrzano się sprawie gruntowniej i odkryto, że od płacenia uchylały się nawet miasta wielkie i bogate, jak choćby Kraków. W roku 1576 ściągnięto więc sporo z zaległych podatków i wpływy z podwodnego wyniosły 6975 zł, w roku zaś 1578 wpłynęło złotych 5615. Podczas gdy w czasach panowania Batorego, na Mazowszu podatek płacono dość solidnie, to wielu miast podlaskich nadal nie sposób dostrzec na listach płatników. Mogło to wynikać z ulgi otrzymanej w wyniku jakiejś klęski żywiołowej, ale było raczej skutkiem niechęci do ponoszenia kolejnego ciężaru. Brak na tych listach Ciechanowca, Miedznej, Sokołowa i Węgrowa wynika faktu, iż były to miasta należące do właścicieli prywatnych.

Wzorowymi płatnikami daniny były w 1576 r. królewskie miasta naszego regionu. W Ostrowi obowiązywała stawka w wysokości 7 zł 15 gr rocznego podwodnego, więc w roku 1576 wpłynęło 21 zł 15 gr. Wynikało to z faktu, że zwykle podwodnego nie wybierano corocznie, ale co 2-3 lata – tym razem pobór dotyczył lat 1573-1575. Z pewnością czytelnicy zauważyli błąd w rachunku – to zapewne literówka pisarza skarbowego. W Kamieńcu taksa wynosiła 5 zł, więc w roku 1576 wpłynęło z tego miasta 15 zł. Nur, jak pisał kronikarz, chociaż „po wiejsku zabudowany i niewiele ma ładnych budynków, jednak pod względem zamożności mieszkańców zajmuje pierwsze miejsce przed innymi”³⁵. Nic zatem dziwnego, że roczna taksa była tu największa w ziemi nurskiej i wynosiła 9 zł, zatem uiszczono 27 zł. Dla porównania,

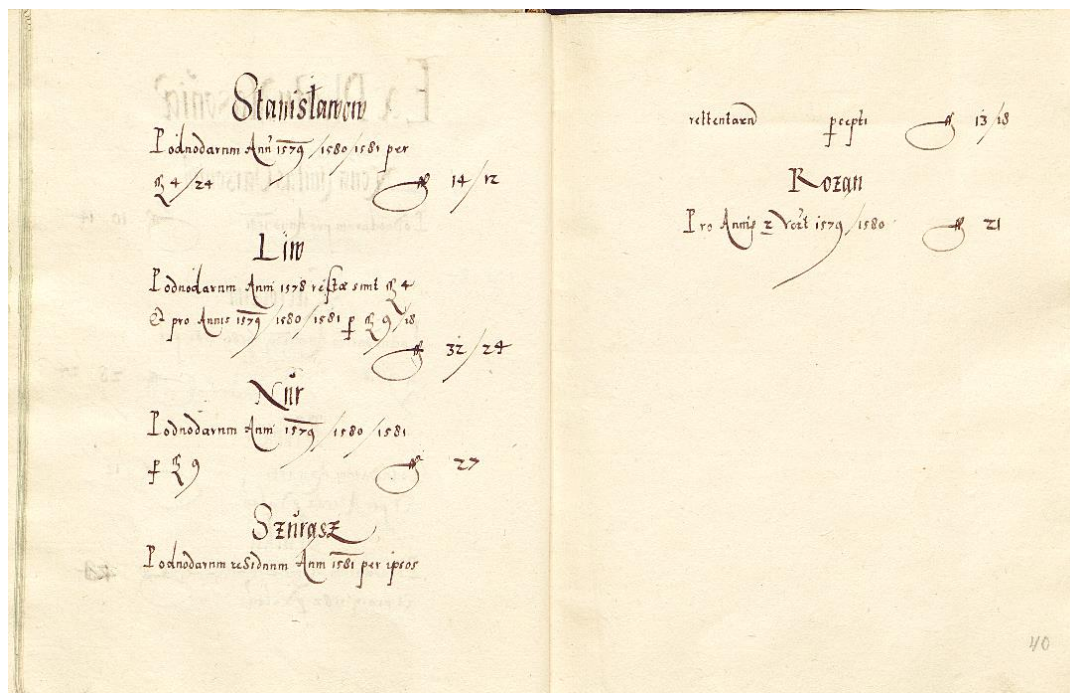
³³ Karol Łopatecki, dz. cyt., s. 543.

³⁴ *Prawa, konstytucje y przywileje Krolestwa Polskiego...*, s. 673.

³⁵ Stanisław Pazyra, *Najnowszy opis Mazowsza Jędrzeja Święcickiego*, Warszawa 1974, s. 155.

mieszczanie z Łomży musieli wysupłać corocznie z mieszkań prawie tyle samo, co ci z Nura przez trzy lata, bo 24 zł³⁶.

W rejestrze z roku 1582 brak jest z niewiadomych przyczyn Ostrowi i Kamieńczyka, ale pojawia się Liw. Przy nazwie miasta widnieje zapis, że z roku 1578 pozostała zaległość w wysokości 4 zł, stawka zaś za z lata 1579-1581 wynosi 9 zł 18 gr. Liwski magistrat wypłacił 32 zł 24 gr. Ze swych zobowiązań sumiennie wywiązali się także władarze Nura, ponownie wpłacając 27 zł³⁷.



Ilustracja 8. Regestr poborowy z roku 1582. Karty dotyczące podatku podwodnego³⁸.



Ilustracja 9. Pieczęć wielka majestatowa króla Stefana Batorego, 115 mm średnicy, wyobraża króla w koronie, z berłem i jabłkiem w ręku, siedzącego na krześle pod dużym namiotem czy baldachimem. Dookoła 12 tarcz z herbami³⁹.

³⁶ Regestrum perceptorum peccuniarum privatorum proventuum SMR 1576..., k. 85-86.

³⁷ Regestrum manuale Thesauri Regni Privatorum Proventuum Anni 1582, k. 39v.

³⁸ Tamże, k. 39v-40.

³⁹ *Pieczęć wielka majestatowa króla Stefana Batorego*, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 6194, AGAD.

REGESTR POBOROWY ZIEMI NURSKIEJ Z ROKU 1578

POWIAT OSTROWSKI⁴⁰

DOBRA Z WŁÓKAMI LICZONYMI PO GROSZY TRZYDZIEŚCI

Miasto Ostrów

79 włók miejskich i 6 włók wójtowskich; od 1 dziedzicznego koła młyńskiego 24 gr.

Komorowo Grandi Siedlec [Komorowo, Grądy, Siedlec?]

Urodzona [dalej „ur.”] Barbara Komorowska wdowa; włók 5½; od 2 zagrodników po 6 gr.

Ur. Stanisław Komorowski chorąży nurski; włók 2; od 1 zagrodnika 6 gr.

Ur. Andrzej Komorowski; włók 2.

Szlachetna [dalej „szl.”] Komorowska wdowa po Adamie; ½ włóki; od 1 rzemieślnika 4 gr.

Ur. Stanisław Komorowski stolnik nurski; włók 6¼; od 2 zagrodników po 6 gr.

Szl. Elżbieta wdowa po Sebastianie; włók 3¾; od 1 zagrodnika 6 gr.

Ich wspólną własnością są 2 koła doroczne po 12 gr.

Brzezniko Minor⁴¹ [Brzeźno Małe]

Szl. wdowa po Piotrze Karwaczkim; włók 9½.

Brzeszno Maior [Brzeźno Większe]

Szl. Marcin, Jan i inni; włók 8; od 2 zagrodników po 6 gr.

Suchczicze [Suchcice]

Szl. Michał, Nawoj⁴² (łac. *Navogius*) z innymi z innymi; włók 7; od 4 zagrodników po 4 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Jemieliste

Szl. Jakub po niegdy [syn po zmarłym] Felicjanie; włók 2¼.

Dzwonek

Szl. Jakub, Nawoj, Jan, Stanisław Zwonkowscy; włók 4½; od sześciu zagrodników po 4 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Czersnye Kobilino Prabuti Ponikiew [Czernie, Kobylin, Prabuty, Ponikiew]

Ur. Jan Gorski sędzia nurski; włók 9.

⁴⁰ Rejestry poborowe woj. mazowieckiego 1494-1580, k. 765-770, sygn. 1/7/0/3/38, AGAD.

⁴¹ Kartoteka powiatu nurskiego w średniowieczu. Kartoteka Słownika Historyczno-Geograficznego Mazowsza w Średniowieczu, oprac. zespół pod kierunkiem Adama Wolffa, Pracownia Atlasu Historycznego Instytutu Historii PAN.

⁴² *Słownik staropolskich nazw osobowych*, Wrocław 1981, t. 4, s. 24.

Ponikiew Minor [Ponikiew Mała]

Szl. Stanisław Ponikiewski z innymi; włók 11; od 5 zagrodników po 4 gr.

Rząssnik [Rząśnik]

Szl. Aleksander Rząsniczki; włók 2.

Kunino Zawodzie

Szl. Wojciech, Stanisław, Jan Kuninaczy z innymi; włók 10; od 4 zagrodników po 4 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Wassowo [Wąsewo]

Ur. Krzysztof, Stanisław Czosnowszy; włók 6; od 1 szynkującego trunki 6 gr.

Brutky [Brudki Stare]

Ci sami co wyżej (łac. *idem*); włók 6.

Mokrilasz [Mokrylas]

Ci sami co wyżej; włók 6.

Gori [Góry]

Szl. Jan Młodzianowski; włók 3; od 2 komorników po 2 gr.

Lasky⁴³ [Laski Szlacheckie]

Szl. Tomasz, Wojciech Gorsczy; włók 9; od 2 zagrodników po 4 gr.

Sokolowo [Sokolowo]

Szl. Tomasz Zamoyski; włók 2.

Borek

Szl. Jan, Jakub, Florian Grodziczcy; włók 1½; od 1 zagrodnika 4 gr.

Rogowo

Szl. wdowa po Rafale, Jan, Jakub Gorsczy; włók 6.

Czerwino [Czerwin]

Szl. Mikołaj Czerwinski; włók 6; od 3 zagrodników po 4 gr; od 1 koła dziedzicznego 24 gr; od 12 warów piwa po 7 gr.

Prziborowo Malinowo [Przyborowie, Malinowo Stare]

Szl. Jan, Wojciech, wdowa po Mikołaju z innymi; włók 4.

Zaliessie [Zalesie]

Szl. wdowa po Stanisławie Gorskim; włók 7.

⁴³ Kartoteka powiatu ostrowskiego w średniowieczu...

Szl. Franciszek, Jan, wdowa po Mikołaju; włók 6.

Trnosy [Trynosy]

Szl. Walenty Gorski; włók 5½; od 3 zagrodników po 4 gr.

Zgorzałowo

Ten sam co wyżej; włók 5½; od 1 rzemieślnika 4 gr.

Kossowo [Kosewo]

Szl. Benedykt, Dominik Kossowscy; włók 6; od 2 zagrodników po 4 gr.

Podbiele [Podbiele]

Ur. Maciej Podbielski sędzia ostrowski; włók 3; od 1 rzeźnika 8 gr.

Jelienie Sulienzino Zakrzewo Grandi [Jelienie, Sulęcín Szlachecki, Zakrzewo Wielkie]

Ur. Jan Gorski sędzia nurski; włók 12; od 4 zagrodników po 4 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr.

Ur. Antoni Gorski; włók 10¼.

W sumie naliczono włók 271 i tyleż od nich złotych do zapłaty.

WIOSKI SZLACHTY ZAGRODOWEJ

Ubniewo [Ugniewo]

Szl. Maciej Podbielski, Marcin, Jakub, Stanisław, Wojciech Ubniewscy; włók 20½; od 2 zagrodników po 4 gr.

Guthy [Guty]

Szl. Maciej, Jakub, Jan, Zygmunt Gutowski z innymi; włók 19½; od dwóch wiatraków po gr 5.

Prosiencza [Prosiencza]

Szl. Idzi, Paweł, Sebastian, Józef, Erazm Prosienscy; włók 11¼; od 1 zagrodnika 4 gr; od 1 wiatraka 5 gr; od 1 rzeźnika 8 gr; od ośmiu warów piwa po 7 gr.

Żochowo

Szl. Andrzej, Aleksy Podbielski, Jan, Tomasz Żochowscy; włók 7½ i jeszcze 2 morgi.

Pałapus

Szl. Anna z Dorotą i Zygmuntem; włók 5; od 2 zagrodników po 4 gr; od 2 kół dorocznych po 12 gr.

Lubiewo [Stare Lubiejewo]

Szl. Stanisław, Abraham, Wojciech Marcin, Heliasz z innymi; włók 5; od 1 zagrodnika 4 gr.

PARAFIA LUBOTYŃSKA

Zilowo [Żyłowo]

Szl. Heliasz, Jan, Jakub, Stanisław Podbielski, Jakub, Stanisław Zilowscy: włók 7½.

Gumowo

Szl. Baltazar, Piotr, Marcin, Wiesław z innymi: włók 3½.

Podbiele Magna [Podbiele Wielkie]

Szl. Aleksy, Bartłomiej, Sebastian z innymi: włók 16½; od 4 zagrodników po 4 gr; od 1 rzeźnika 8 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Podbiele Minor [Podbiele Małe]

Szl. Stanisław, Bartłomiej, Hieronim, Jakub z innymi: włók 8; od 2 zagrodników po 4 gr.

PARAFIA SZUMOWSKA

Wissemieez Antiqua [Wyszomierz Stary]

Szl. Jakub, Grzegorz, Jan, Stanisław, Wacław z innymi: włók 19½; od 4 zagrodników po 4 gr; od 1 rzeźnika 8 gr; od 1 wiatraka 5 gr; od 6 warów piwa po 7 gr.

Wissemieez Nowa [Wyszomierz Nowy]

Szl. Marcin, Wojciech, Wawrzyniec, z innymi: włók 8; od 1 wiatraka 5 gr.

Steliagy Mroczy [Mroczy-Stylongi]

Szl. Feliks, Jan, Erazm, Sebastian z innymi: włók 7; od 2 zagrodników po 4 gr.

PARAFIA CZERWIŃSKA

Przeborowie Malinowo [Przyborowie Malinowo]

Szl. Jakub Sokolowski, Dominik Briskonski z innymi; włók 4½; od 2 zagrodników po 4 gr.

Skarzino Damiani [Skarżyn Damiany]

Szl. Jan, Stanisław z innymi; włók 7.

Goczły Damiani [Goczły Damiany]

Szl. Piotr, Paweł, Stanisław z innymi; włók 5½.

Goczly Skarzino [Goczly Skarżyn]

Szl. Jan, Piotr z innymi; włók 5½.

Skarzino [Skarżyn]

Szl. Feliks, Łukasz, Mateusz z innymi; włók 6.

Goczly Chrzanowo [Goczly Chrzanowo]

Szl. Tomasz, Stanisław, Jakub z innymi; włók 7.

Wissocze Starawiesz [Wysocze Stara Wieś]

Szl. Jan, Jan, Mikołaj przeszłego Tomasza z innymi; włók 2.

Wissocze Bartosse [Wysocze Bartosy]

Szl. Marcin, Stanisław z innymi; włók 7.

Goczli Chrossnicza [Goczly Chruśnice]

Szl. Stanisław, Jan Goczłowski z innymi; włók 3.

Wissocze Choyny [Wysocze Choiny]

Szl. Maciej, Andrzej, Jakub, Bartłomiej z innymi; włók 11.

Rzassnik [Rząśnik]

Szl. Sebastian, Stanisław, Florian z innymi; włók 1½ i jeszcze móg 10.

**Susky Grodzisko [Susko Grodzisko, być może istnieje związek
z ob. miejscowością Susk Stary]**

Szl. Andrzej, Feliks Kleczkowski; włók 3.

Podsumowanie

Razem ma szlachta zagrodowa gruntów w powiecie ostrowskim włók 202 i 4 morgi. Należy się od tych włók 101 zł 2 gr 4 den.

Poza gruntem:

Od 6 zagrodników po 6 gr, co czyni 1 zł 6 gr.

Od 56 zagrodników po 4 gr, co czyni 7 zł 14 gr.

Od 2 kół dziedzicznych po 24 gr, co czyni 1 zł 18 gr.

Od 8½ koła dorocznego po 12 gr, co czyni 3 zł 12 gr.

Od 5 wiatraków po 5 gr, co czyni 25 gr.

Od 3 rzemieślników po 4 gr, co czyni 12 gr.

Od 4 rzeźników po 8 gr, co czyni 1 zł 2 gr.

Od 2 komorników po 2 gr, co czyni 4 gr.

Od 1 szynkującego trunki 6 gr.

Od 26 warów piwa po 7 gr, co czyni 6 zł 15 [powinny być 2] gr.

Suma od powyższych 22 zł 24 gr.

MIASTO OSTRÓW

Szосу 20 zł.

Od 18 kotłów gorzalczanych po 24 gr, co czyni 14 zł 12 gr.

Od 3 szynkujących trunki po 12 gr, co czyni 1 zł 6 gr.

Od 10 kupców i przekupniów po 15 gr, co czyni 5 zł.

Od 12 piekarzy po 15 gr, co czyni 6 zł.

Od 6 rzeźników po 15 gr, co czyni 3 zł.

Od 5 szewców po 15 gr, co czyni 2 zł 15 gr.

Od 2 garncarzy po 15 gr, co czyni 1 zł

Od 1 kuśnierza 15 gr.

Suma z tego miasta 57 zł 19 gr.

Czopowe z tego miasta:

W pierwszym kwartale warów 166½ po 13 i po 6 [z sumy wybranego podatku wynika, że nie po 6, ale 16] gr, co czyni 74 zł.

W drugim kwartale warów 82 po 16 gr.

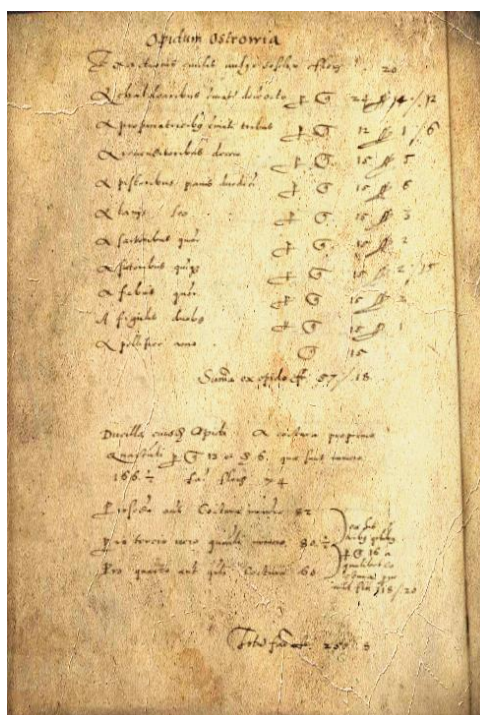
W trzecim kwartale warów 80½ po 16 gr.

W czwartym kwartale warów 60 po 16.

W tych trzech kwartałach warów razem 222½ po 16 gr co daje 118 zł 20 gr.

W sumie wybrano z miasta Ostrowi 250 zł 8 gr.

Pobór w powiecie ostrowskim dał razem 645 zł 4 gr 4½ den.



Ilustracja 10. Ostrów – karta poboru 1578 r.⁴⁴

⁴⁴ Rejestry poborowe woj. mazowieckiego 1494-1580, k. 769v.

POWIAT KAMIENIECKI⁴⁵

DOBRA Z WŁÓKAMI LICZONYMI PO GROSZY TRZYDZIEŚCI

Miasto Kamieniec [Kamieńczyk]

Włók miejskich 23.

Młynarze blisko Kamieńca osadzeni:

Glussek – od jednego koła dziedzicznego 24 gr.

Marek – od jednego koła dorocznego 12 gr.

Augustyn – od jednego koła dorocznego 12 gr.

Kosielanka – włók ½.

WIOSKI S. R. M.⁴⁶ W STAROSTWIE KAMIENIECKIM

Jadowo cum advocatia [Jadowo z wójtostwem]

Włók 20½; od 13 zagrodników po 6 gr; od 1 kotła gorzałczanego 12 gr; od 1 szynkującego trunki 6 gr; od 1 rzeźnika 8 gr; od 1 kowala 4 gr.

Wielgie scabini villa [Wielgie wieś ławnicza]

Włók 32½; od 6 warów piwa po 10 gr; od 1 szynkującego trunki 6 gr; od jednego rzeźnika 8 gr; młynarz tam siedzi na ½ włóki, a od 1 koła dziedzicznego płaci 24 gr.

Nadkole

Włók 4½; od 2 zagrodników po 6 gr; Stanisław [nazwisko mało czytelne – Dzislini?] 1 włoka.

Vigladali [Wyglądały]

Wójtostwo włók 4.

Szythno [Sitno]

Włók 18; od 3 zagrodników po 6 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr.

Skussewo [Skuszew]

Włók 10; od 6 zagrodników po 6 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Tluszcicz [Tluszcz]

Włók 20; od 2 zagrodników po 6 gr; od 1 koła dziedzicznego 24 gr; od 1 szynkującego trunki 6 gr; od 4 warów piwa po 10 gr; od karczem wójtowskich 30 gr.

⁴⁵ Tamże, k. 771-785.

⁴⁶ S. R. M. oznacza *Sacrae Regiae Maiestatis*, czyli Świętego Królewskiego Majestatu.

Suliewo [Sulewo, ob. Sulejów]

Włók 13; od 2 zagrodników po 6 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 15 gr.

Kurowka [Kurówka]

Włók 2.

Brzoza [Brzóza, Brzuza]

Włók 19; od 4 zagrodników po 6 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr.

Płatkownicza [Płatkownica]

Włók 19; od 2 zagrodników po 6 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr; od 1 koła dziedzicznego 24 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr.

Gwyzdaly [Gwizdały]

Włók 19; od 3 zagrodników po 6 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr.

Chresne [Chrzęsne]

Włók 13½; od 2 zagrodników po 6 gr; od karczmy wójtowskiej 12 gr.

Morzyczyn

Włók 10; od karczmy wójtowskiej 12 gr.

Młynarze Borzymowie

Mikołaj Borzym od 3 kół dziedzicznych po 24 gr; Leonard od 1 koła dziedzicznego 24 gr i jeszcze 12 gr od 1 dorocznego.

WIOSKI BISKUPÓW PŁOCKICH

Grodek [Gródek]

Szl. Maciej Grodkowski; włók 17; od 1 koła dziedzicznego 24 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr; od 1 rzeźnika 8 gr.

Malsewo [Maliszewo]

Włók 6; od 3 zagrodników po 6 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Cziolkowo [Ciolkowo]

Włók 13; od 1 koła dziedzicznego 24 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr.

Bartodzieye [Bartodzieje]

Włók 16½; od 1 szynkującego trunki 6 gr; od 1 koła dziedzicznego 24 gr.

Sadikers [Sadykierz]

Włók 11; od dwóch zagrodników po 6 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr.

Drwały [Drwały]

Włók 10½; od dwóch zagrodników po 6 gr; od 1 koła dziedzicznego 24 gr.

Pniewo

Włók 16; od 1 szynkującego trunki 6 gr; od dwóch zagrodników po 6 gr.

Liutobrok [Lutobrok]

Włók 8; od dwóch zagrodników po 6 gr; od 2 kół dorocznych po 12 gr.

Psary

Włók 16; od dwóch zagrodników po 6 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr.

Skłody

Włók 5; od 2 zagrodników po 6 gr.

Glacino [Gładczyn]

Włók 15; od 1 zagrodnika 6 gr.

Wielgolasz [Wielgolas]

Włók 17; od 1 zagrodnika 6 gr.

Wolka Wirzykowa [Wólka Wyrzykowa⁴⁷]

Włók 6.

Viskowo Oppidum [Miasto Wyszaków]

Włók 31; od 2 kół dorocznych po 12 gr;

Bransk [Brańszczyk]

Włók 23½; od 10 zagrodników po 6 gr; od 1 koła dorocznego 24 gr; od 1 szynkującego trunki 6 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr.

Thurzino [Turzyn]

Włók 17½; od 2 zagrodników po 6 gr; od 1 rzeźnika 8 gr; od 1 szynkującego trunki 6 gr.

Wieliatky [Wielątki]

Włók 23; od 2 zagrodników po 6 gr; od 1 kowala 4 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 11 gr.

Porzadzye [Porządzie]

Włók 16; od 1 zagrodnika 6 zł; od 1 rzemieślnika 4 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr.

Rząssnik [Rząśnik]

Włók 12; od 1 zagrodnika 6 zł; od 1 rzemieślnika 4 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr.

⁴⁷ *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Część 2 – komentarz indeksy*, pod red. Władysława Pałuckiego, Warszawa 1973, s. 238.

Rzanczce⁴⁸ [Rzańce, Żońce]

Włók 2.

Peczina [Pecyna]

Włók 18; od 5 zagrodników po 6 gr; od 1 koła dziedzicznego 24 gr; od 2 rzemieślników po 4 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr.

Ossuchowa [Osuchowa]

Włók 8; od 2 zagrodników po 6 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr.

Nagossewo [Nagoszewo]

Włók 16½; od 1 zagrodnika 6 gr.

Wiśniewo

Włók 9; od 1 zagrodnika 6 gr; od 1 koła dziedzicznego 24 gr.

Poremba [Poręba]

Włók 17; od 1 zagrodnika 6 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr; od 1 koła dziedzicznego 24 gr; od 2 karcz wójtowskich po 12 gr.

Udrzyn

Włók 15½; od 2 zagrodników po 6 gr; od 3 kół dorocznych 12 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr.

Bojany

Włók 8.

Trczianka [Trzcianka]

Włók 18; od 2 zagrodników po 6 gr; od 1 rzeźnika 8 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr; od 1 koła dziedzicznego 24 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr.

Bossewo [Bosewo]

Włók 12; od 1 zagrodnika 6 gr.

Długosiodło [Długosiodło]

Szl. Stanisław Marussewski; włók 15; od 4 zagrodników po 6 gr; od 2 kół dorocznych po 12 gr; od 2 kół dziedzicznych po 24 gr; od 1 szynkującego trunki 6 gr; od 1 garncarza 4 gr; od 1 piekarza 8 gr; od warów piwa 101½ po 10 gr.

Jaszolthy [Jaszczuły]

Szl. Paweł Zabidski zarządca; włók 6.

⁴⁸ Tamże, s. 214.

Komorowo⁴⁹ [w parafii pniewskiej]

Włók 12; od 1 zagrodnika 6 gr.

Lesczydoł [Lesczydół Stary]

Włók 15; od 3 zagrodników po 6 gr; od 1 szynkującego trunki 6 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr; od warów piwa 6 po 10 gr.

Obrithe [Obryte]

Szl. Walenty Kossiczki zarządca; włók 16; od 1 szynkującego trunki 6 gr; od 1 rzeźnika 8 gr; od 1 kowala 4 gr; od 2 zagrodników po 6 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr.

Biała Dambrowa [Dąbrowa, ob. w gm. Rząśnik]

Włók 15; od 1 zagrodnika 6 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr; od warów piwa 9 po 10 gr.

Zamska [Zamski Kościelne]

Włók 16; od 1 szynkującego trunki 6 gr; od 1 rzeźnika 8 gr.

WIOSKI WARSZAWSKIEJ KAPITUŁY KOLEGIACKIEJ

Sadowne

Uczciwy [dalej „ucz.”] Wojciech wójt; włók 9½.

Raszny [Rażny]

Włók 18; od 1 zagrodnika 6 gr; od 2 kół dorocznych 12 gr.

Kolodziańcz [Kolodziaż]

Szl. Walenty Czibor zarządca; włók 27; od 2 zagrodników po 6 gr; od 1 koła dziedzicznego 12 [?] gr; od 1 szynkującego trunki 6 gr; od warów piwa 5 po 10 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr.

Zielieniec [Zieleniec]

Szl. Paweł Słonczewski; włók 5; od 2 kół dorocznych po 12 gr.

Sokolka villicus villa⁵⁰ [Sokółka]

Włók 8½; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Vgoscza [Ugoszcz]

Szl. Marcin Merzenski zarządca; włók 15; od 2 zagrodników po 6 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr.

⁴⁹ Kartoteka powiatu ostrowskiego w średniowieczu...

⁵⁰ W zależności od tłumaczenia, wieś: sołtysa, włodarza, zasadzcy, zarządcy.

Vylczogemby [Wilczogęby]

Włók 12; od 2 zagrodników po 6 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr; od warów piwa 3 po 10 gr.

Orzelek

Włók 9; od 1 zagrodnika 6 gr.

Brzozka [Brzózka]

Włók 10.

WIOSKI NORBERTANEK PŁOCKICH

Somianka

Ucz. Paweł wójt wioski; włók 14; od 1 rzemieślnika 4 gr; od 1 szynkującego trunki 6 zł; od 1 zagrodnika 6 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr.

Plodi [Pludy]

Jak wyżej, ucz. Paweł wójt wioski; włók 14; od 1 rzemieślnika 4 gr; od 1 szynkującego trunki 6 zł; od 1 zagrodnika 6 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr.

Wolka Somienska [Wólka Somiankowska]

Włók 9½.

Barczicze scabini villa [Barcice wieś ławnicza]

Włók 13½; od 2 zagrodników po 6 gr; od 2 kół dorocznych po 12 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr; od warów piwa 5 po 10 gr.

WIOSKI SZLACHECKIE

[wybrane parafie]

PARAFIA KAMIENIECKA

Łazy [Stare Łazy]

Szl. Sebastian, Grzegorz Lazowski; włók 2½.

Pogorzeliecz [Pogorzelec]

Szl. Mikołaj, Maciej Pogorzelski, Mikołaj Jadamowski; włók 9.

Kukawki

Szl. Stanisław Stanczlewski; włók 1½.

Srakowo et Swyniotop [Strachów i Świniotop]

Szl. Jan Zemboczki z braćmi; włók 2; od 2 zagrodników po 4 gr.

PARAFIA KAMIONNOLESKA [KAMIONNA]

Barchowo [Barchów]

Szl. Jan Wipiski w służbie Jerzego Jadamowskiego; włók $5\frac{3}{4}$; od 1 zagrodnika 4 gr.

Lochowo [Łochów]

Jerzy, Jan Lochowscy, szl. Marcin Plochoczki; włók $8\frac{1}{2}$; od 3 zagrodników po 4 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr.

Thwarogy [Twarogi]

Szl. Jan Lochowski; włók $4\frac{1}{2}$; od 1 zagrodnika 4 gr.

Lasky [Laski]

Ten sam co wyżej szl. Jan Lochowski; włók 4; od 1 koła dziedzicznego 24 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Zembrzyniec [Zambrzyniec]

Ur. Franciszek Gorski; włók $2\frac{1}{2}$.

Matalky [Matały]

Ten sam co wyżej ur. Franciszek Gorski; włók 3; od 1 zagrodnika 4 gr.

Baczki

Szl. Stanisław, Maciej Lochowscy; włók 5.

Loyewo et Smolnicza [Łojew i Smolnica]

Ci sami co wyżej szl. Stanisław, Maciej Lochowscy; włók 9; od 2 zagrodników po 4 gr; od warów piwa 2 po 7 gr.

Stoczek

Szl. Baltazar Olenczki; włók 17; od 1 kotła gorzalczanego 12 gr; od 1 szynkującego trunki 6 gr; od warów piwa 2 po 7 gr.

Wieliczna

Ten sam co wyżej szl. Baltazar Olenczki; włók 17; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr.

Grzebichy [Zgrzebichy]

Ten sam co wyżej szl. Baltazar Olenczki; włók 5.

Kamionolasz [Kamionna]

Szl. Erazm Lochowski, szl. Jan Poddembek; włók 6¼.

Miednik m. domini pallatini Mazovia [wioska pana wojewody mazowieckiego⁵¹]

Włók 4; od 2 zagrodników po 4 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr; od warów piwa 3 po 7½ gr.

Drgicz

Wioska tegoż co wyżej wojewody; włók 10; od dwóch zagrodników po 4 gr.

Grzebichi [Zgrzebichy]

Wioska tegoż co wyżej wojewody; włók 4½.

Sliezany⁵² et Wolka Sliaska [Ślężany i Wólka Śląska]

Szl. Grzegorz Komorowski i wdowa po szl. Andrzeju Komorowskim; włók 10½; 1 koło doroczne 12 gr.

Zatori [Zatory]

Szl. Marcin Podoski zarządca w służbie pana Minskiego; włók 14; od 4 zagrodników po 4 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr; od 2 kół dorocznych po 12 gr; od warów piwa 2 po 7 gr.

Wólka Zatorska

Ten sam co wyżej zarządca; od 6 zagrodników po 6 gr.

WIOSKI DOMINIUM NOWODWORSKICH

Lubiel

Pan Jurga⁵³ (oryg. *Jurgiani*) Nowodworski; włók 5; od 5 zagrodników po 4 gr; od 1 szynkującego trunki 6 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Chrczonka [Chrczonka]

Tenże co wyżej p. Jurga Nowodworski; włók 6½.

Wólka Lubielska

Tenże co wyżej p. Jurga Nowodworski; włók 3; od 2 zagrodników po 4 gr.

⁵¹ Katarzyna z Kosińskich Wodyńska, wdowa po Mikołaju Wodyńskim wniosła trzy położone w powiecie kamienieckim wioski do małżeństwa z ówczesnym wojewodą mazowieckim Stanisławem Kryskim herbu Prawdzic, [za:] Adam Moniuszko, *Sędziowie sądów szlacheckich w województwie płockim 1576-1600. Próba rekonstrukcji badawczej*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2016, T. 19, s. 46.

⁵² Kartoteka powiatu ostrowskiego w średniowieczu...

⁵³ *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. 2, pod red. Witolda Taszyckiego, Wrocław – Warszawa – Kraków 1968, t. 2. s. 505.

Ostrekolo⁵⁴ [Ostrykół Dworski]

Tenże co wyżej p. Jurga Nowodworski; włók 3.

Golegrandy [Grądy]

Ten sam co wyżej p. Jurga Nowodworski; włók 3½.

Ruda

Tenże co wyżej p. Jurga Nowodworski; od 1 koła dorocznego 12 gr; od 2 zagrodników po 4 gr.

Przethicz [Przetycz]

P. Bartłomiej [Nowodworski]; włók 10; od 6 zagrodników po 4 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr; od 1 koło dorocznego 12 gr.

Ostrikol [Ostrykół]

Część do tegoż p. Bartłomieja należąca; włók 3; od 1 zagrodnika 4 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Wólka Lubielska

Część do tegoż p. Bartłomieja należąca; włók 3; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Nyedzwiedzicza [Niedźwiedzica⁵⁵]

Do tegoż p. Bartłomieja należąca; włók 5; od 1 zagrodnika 4 gr.

[kolejne wpisy najprawdopodobniej nie dotyczą dóbr w posiadaniu Nowodworskich,
ale w rejestrze brak jest jakiegokolwiek rozgraniczenia]

Ribno Szythno Krągy Drogossewo [Rybno, Sitno, Kręgi, Drogoszewo]

Jan, Erazm niegdy Mikołaja, Jan niegdy Piotra, Jerzy, Paweł, Adam, Marcin, Kacper Ribinsczy z innymi; włók 29½; od 6 zagrodników po 4 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr; od 1 rzemieślnika 4 gr; od 1 karczmy wójtowskiej 12 gr; od warów piwa 4 po 7 gr.

Olssanka [Olszanka]

Szl. Sebastian Ribinski z innymi; włók 5; od 2 zagrodników po 4 gr.

Lossino [Łosinno]

Szl. Andrzej Swienciczki; włók 7½.

Wipichi Losinno [Wypychy Łosinno]

Szl. Andrzej, Sebastian, Grzegorz Wipisczy; włók 3½; od 1 zagrodnika 4 gr.

⁵⁴ Kartoteka powiatu ostrowskiego w średniowieczu...

⁵⁵ *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Cz. 2...*, s. 173.

Arcziechowo Vielienczyn [Arciechów, Wielęcín]

Szl. Paweł Arcziechowski z bracią swoją; włók 2½.

Zdzieborsz Jaczkowo [Zdziebórz, Jackowo Dolne]

Szl. Stanisław Zdzieborski i Jan Sliąski; włók 3½.

Gulczewo

Ur. Jakub Gulczewski podsędek nurski; włók 3.

Ur. Stanisław Gulczewski cześnik nurski; włók 5; od 2 zagrodników po 4 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Kalinowo Gostkowo

Szl. Sebastian, Jakub Gostkowscy z innymi; włók 6½.

Gostkowo Cziarnowo [Gostkowo, Czarnów]

Szl. Erazm, Mikołaj Gostkowscy z innymi; włók 4.

Piewicza [Plewica]

Szl. Stanisław, Erazm po niegdy [wyras nieczytelny] Gostkowscy z innymi; włók 2½.

Bielino Sokołowo

Szl. Jan Czoksomski z bracią swoją; włók 17.

Polewnya⁵⁶ [Wola Polewna]

Tenże co wyżej szl. Czoksomski z bracią swoją; włók 6.

Popowo Kuligowo

Szl. Jan, Stanisław, Wojciech, Erazm z innymi; włók 4; od 1 koła dorocznego 12 gr.

WIOSKI SZLACHTY ZAGRODOWEJ

[po 15 gr od włóki]

Laskowo Chroscziele [Laskowo-Chrościele]

Szl. Maciej, Gotard Laskowscy z innymi; włók 3½.

Wssebori [Wszebory]

Szl. Jan po niegdy Macieju, Jan po niegdy Adamie, Jan, Gotard z innymi; włók 3½.

Chayenta [Chajęty]

Szl. Maciej, Stanisław; włók 1½.

⁵⁶ Tamże, s. 206.

Zaszczienie [Zaścienie]

Szl. wdowa po Jakubie, Mikołaj, Wojciech; włók 4; od 1 zagrodnika 4 gr.

Troyam Liaskowo [Laskowo-Trojany⁵⁷]

Szl. Jakub, Adam, Antoni z innymi; włók 5½.

Karpino [Karpin]

Szl. Wojciech, Maciej, Stanisław po przeszłym Janie; włók 3½.

Kozli et Wolka [Kozły i Wólka Kozłowska]

Bartłomiej, Jan, Andrzej Kozłowski; włók 6½.

Budziska

Szl. Melchior, Jan, Paweł Budziszcy z innymi; włók 5.

Obrąb [Obrąb]

Szl. Wawrzyniec, Jan, Andrzej, Stanisław, Marcin, Gabriel Obrembscy; włók 16; od 4 zagrodników po 4 gr.

Szewnicza [Szewnica]

Szl. Mikołaj Sewniczki z innymi; włók 3.

Lipini [Lipiny]

Szl. Jerzy, Piotr Laskowski, Jan, Wojciech Maciej Lipinski; włók 3.

Oble [Oble]

Szl. Mikołaj, Ścibor Oblowie; włók 3; od 1 rzemieślnika 4 gr.

Dzierzanowo⁵⁸ [Dzierżanów, Dzierżanowo]

Szl. Bartłomiej, Marcin, Mikołaj, Piotr, Stanisław Dzierżanowski; włók 4.

PARAFIA BARCICKA

Jaczkowo⁵⁹ [Jackowo Dolne]

Szl. Roslan, Stanisław, Franciszek z innymi; włók 3.

Moszcziska [Mościska]

Szl. Stanisław, Franciszek, Jan Jakub z innymi; włók 12.

⁵⁷ Kartoteka powiatu ostrowskiego w średniowieczu...

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ Tamże.

Popowo

Szl. Jan, Stanisław, Adam Popowscy z innymi; włók $7\frac{3}{4}$; od 2 zagrodników po 4 gr; od 2 kół dorocznych po 12 gr.

Cziarnowo Mierzenczino [Czarnów, Mierzęcín]

Szl. Paweł, Stanisław, Jan, Aleksy z innymi: włók 13.

Janky [Janki]

Szl. Maciej, Stanisław, Wojciech, Jan, Krzysztof z innymi; włók 8.

Grzimali [Grzymały]

Szl. Adam, Jan, Leonard z innymi; włók 3.

Cziski [Ciski]

Szl. Stanisław, Piotr, Wojciech z innymi; włók 4.

Kozłowo Miskowicz⁶⁰ [Stare Kozłowo, Mystkówiec]

Szl. Łukasz, Mikołaj, Jakub, Walenty Pagowski; włók $3\frac{1}{2}$.

Miskowicz Antigua [Stary Mystkówiec]

Szl. Mikołaj, Walenty, Jan, Jakub, Piotr z innymi; włók 4.

Wipichi [Stare Wypychy]

Szl. Łukasz Zeromski, Agnieszka córka Błażeja; włók 4.

Gostkowo

Szl. Jan Gostkowski; włók $2\frac{1}{2}$; od 1 zagrodnika 4 gr.

Głaczino [Gładczyn Szlachecki]

Szl. Wojciech, Baltazar, Jan, Baltazar z innymi; włók 8.

Miskowicz et Wolka [Wola Mystkowska]

Szl. Sebastian, Arnold, Jakub z innymi; włók 8; od 2 zagrodników po 4 gr.

Suma włók szlachty zagrodowej $142\frac{1}{2}$, łanowego 71 zł.

Razem naliczono:

Od 109 zagrodników po 6 gr, co czyni 21 zł 24 gr.

Od 83 zagrodników po 4 gr co czyni 11 zł 2 gr.

Od 20 kół dziedzicznych po 24 gr, co czyni 16 zł.

Od 8 rzeźników po 8 gr, co czyni 2 zł 4 gr.

⁶⁰ *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Część 2...*, s. 196.

Od 1 piekarza 8 gr.
Od 17 szynkujących trunki po 6 gr, co czyni 3 zł 12 gr.
Od 29 rzemieślników po 4 gr, co czyni 3 zł 26 gr.
Od warów piwa 25 po 7 gr, co czyni 6 zł 15 gr [powinno być 5 zł 25 gr].
Od 2 kotłów gorzalczanych po 12 gr, co czyni 24 gr.
Od 46 kół dorocznych po 12 gr, co czyni 18 zł 12 gr.
Od warów piwa 139 ½ po 10 gr, co czyni 46 15 gr.

W sumie 130 zł 14 gr.

MIASTO KAMIENIEC [KAMIEŃCZYK]

Szосу 20 zł.
Od 2 kotłów gorzalczanych po 24 gr, co czyni 1 zł 18 gr.
Od 2 szynkujących trunki po 12 gr, co czyni 24 gr.
Od 2 kuśnierzy po 15 gr.
Od 2 bednarzy po 15 gr.
Od 3 cieśli, stolarzy lub kołodziejów (łac. *Lignifabris*) po 15 gr.
Od 3 kowali po 15 gr.
Od 2 krawców po 15 gr.
Od 6 rzeźników po 15 gr, co czyni 3 zł.
Od 11 piekarzy po 15 gr, co czyni 5 zł 15 gr.
Od 3 szewców po 15 gr.
Od 2 garncarzy po 15 gr.
Od 8 rybaków po 15 gr, co czyni 4 zł.
Od 7 komorników po 6 gr co czyni 1 zł 12 gr.

Czopowe od waru piwa wynosi w tym mieście 10 i 12 gr.

W pierwszym kwartale uwarzono warów 110.
W drugim kwartale 91.
W trzecim kwartale 60.
W czwartym kwartale 39½.

W sumie warów piwa 300½, co czyni do zapłaty 106 zł 25 groszy 6 den.

MIASTO WYSZKÓW

Szосу 8 zł.
Od 4 kotłów gorzalczanych po 24 gr, co czyni 3 zł 6 gr.
Od 4 szynkujących trunki po 12 gr, co czyni 1 zł 18 gr.
Od 11 piekarzy po 15 gr, co czyni 2 zł.
Od 2 krawców po 15 gr.
Od 2 garncarzy po 15 gr.
Od 3 szewców po 15 gr.
Od 1 kołodzieja 15 gr.
Od 2 rybaków po 15 gr, co czyni 1 zł.
Od 4 kupców i przekupniów po 15 gr, co czyni 2 zł.
Od 3 rzeźników po 15 gr co czyni 1 zł 15 gr.

Razem z tego miasta 23 zł 9 gr.

Czopowe od waru piwa wynosi w tym mieście 14 gr.

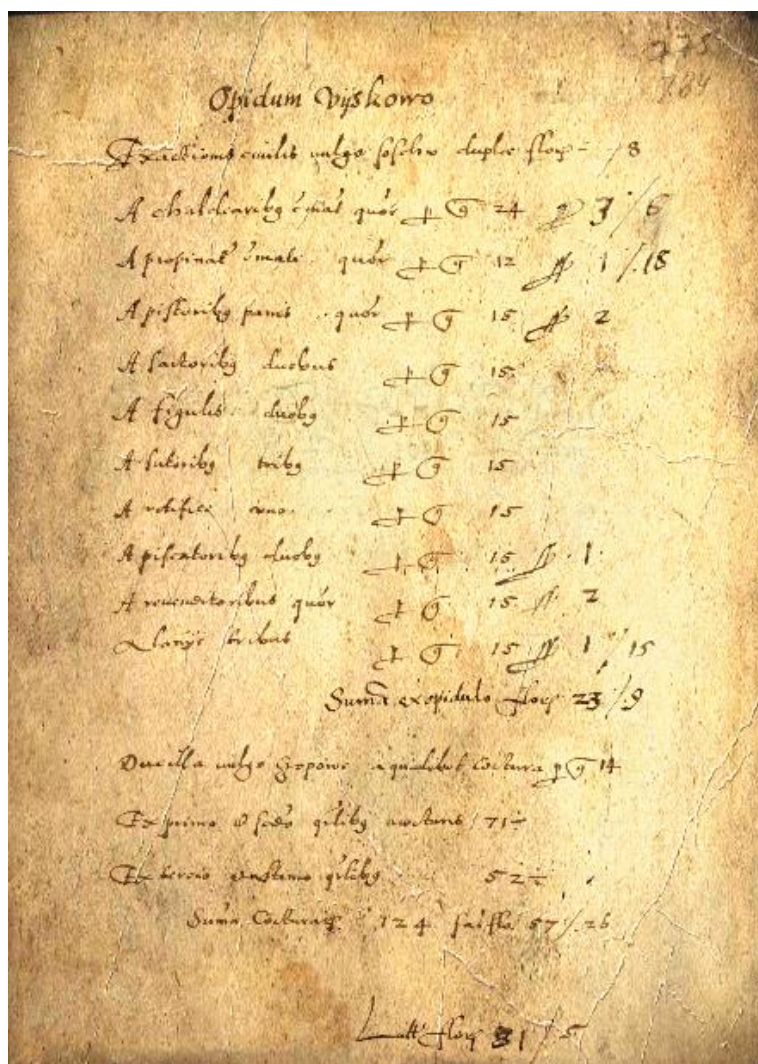
W pierwszym i drugim kwartale uwarzono warów 71½.

W trzecim i czwartym kwartale uwarzono warów 52½.

W sumie warów piwa 124, co czyni do zapłaty 57 zł 26 groszy.

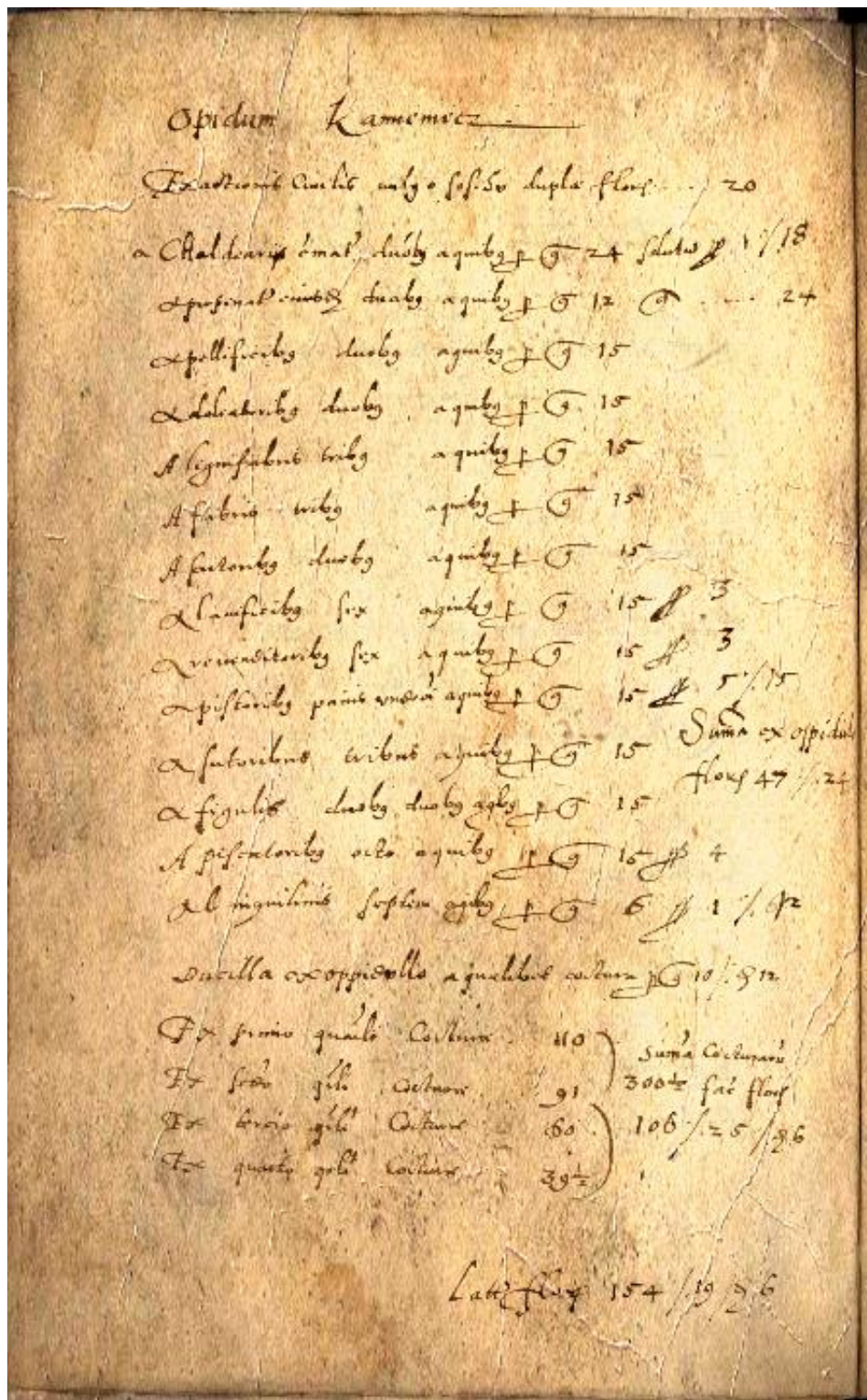
Suma poboru z powiatu kamienieckiego 1801 zł 16½ gr 6 den.

Suma poboru z ziemi nurskiej 4434 zł 91 gr 6 den.



Ilustracja 11. Wyszaków – karta poboru 1578 r.⁶¹

⁶¹ Rejestry poborowe woj. mazowieckiego 1494-1580, k. 784.



Ilustracja 12. Kamieniec (Kamieńczyk) – karta poboru 1578 r.⁶²

⁶² Tamże, k. 783v.

BIBLIOGRAFIA

Adamczyk Władysław, *Ceny w Warszawie w XVI i XVII wieku*, Lwów – Warszawa : Instytut Popierania Polskiej Twórczości Naukowej, 1938.

Dryja Sławomir, *Podatki i opłaty pobierane od piwowarów krakowskich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku : Reforma czopowego z czasów panowania Stefana Batorego i jej wpływ na piwowarstwo krakowskie*, „Rocznik Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 2017, T. 78, s. 67-94.

Gieysztorowa Irena, *Mazowieckie akta skarbowe z XV-XVII w. Próba odtworzenia układu*, [w:] *Księga pamiątkowa 150-lecia Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1958, s. 209-218.

Gieysztorowa Irena, *Zmiany gospodarczo-społeczne wsi mazowieckiej w XVI w. w świetle sumariuszy poborowych*, „Przegląd Historyczny” 1958, T. 49, z. 2, s. 236-249.

Gloger Zygmunt, *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, Warszawa : Wiedza Powszechna, 1972.

Januszek-Sieradzka Agnieszka, „*A teraz ostatek srebra i kredens pozłocisty wezmą*”, czyli o finansowaniu pogrzebu króla Zygmunta Augusta, [w:] *Śmierć, pogrzeb i upamiętnienie władców w danej Polsce*, red. naukowa Hanna Rajfura Patrycja Szwedo, Barbara Świadek, Marek Walczak, Piotr Węclowski, Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2021, s. 124-141.

Jasienica Paweł, *Rzeczpospolita Obojga Narodów. Srebrny Wiek*, Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1989.

Kałkowski Tadeusz, *Tysiąc lat monety polskiej*, Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1963.

Karbownik Henryk, *Ciężary stanu duchownego w Polsce na rzecz państwa od roku 1831 do połowy XVII wieku*, Lublin : Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1980.

Władysław Konopczyński, *Dzieje Polski nowożytnej*, t.1, 1506-1648, Warszawa : Skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, 1936.

Łopatecki Karol, *Jednostki odległości i szybkość podróżowania w drugiej połowie XVI stulecia w świetle traktatu Blaisea de Vigenere*, „Przegląd Historyczny” 2021, T. 112, z. 3, s. 531-562.

Markowski Bolesław, *Administracja skarbowa w Polsce*, Warszawa : Nakładem Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, 1931.

Mazowsze w II połowie XVI wieku. Część 2 – komentarz indeksy, pod red. Władysława Pałuckiego, Warszawa : Polskie Wydawnictwa Naukowe, 1973.

Andrzej Mikołajczyk, *Obieg pieniężny w Polsce środkowej w wiekach od XVI do XVIII*, „Acta Archaeologica Lodziensia” 1980, nr 28, s. 7-159.

Adam Moniuszko, *Sędziowie sądów szlacheckich w województwie plockim 1576-1600. Próba rekonesansu badawczego*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2016, T. 19, s. 39-67.

Müller Aneta, *Pole leksykalno-semantyczne miód pitny w polszczyźnie XVI wieku*, „Prace Filologiczne” 2020, T. 75, cz. 2, s. 115-133.

Orzelski Świętosław, *Bezkrólewia ksiąg ośmioro czyli Dzieje Polski od zgonu Zygmunta Augusta r. 1572 aż do roku 1576*, Petersburg i Mohylew : Nakładem Bolesława Maurycego Wolffa, 1856-1858.

Pawiński Adolf, *Stefan Batory pod Gdańskiem w 1576-77 r.*, Warszawa : Skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, 1877.

Pawiński Adolf, *Księgi podskarbińskie z czasów Stefana Batorego*, Warszawa : Skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, 1881.

Pawiński Adolf, *Skarbowość w Polsce i jej dzieje za Stefana Batorego 1576-1586*, Warszawa : Księgarnia Gebethnera i Wolffa, 1881.

Pawiński Adolf, *Mazowsze. Polska XVI w. pod względem statystycznym*, t. 5, Warszawa : Skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, 1895.

Pazyra Stanisław, *Najnowszy opis Mazowsza Jędrzeja Święcickiego*, Warszawa : Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1974.

Prawa, konstytucje y przywileje Królestwa Polskiego, y Wielkiego Xięstwa Litewskiego y wszystkich prowincyi należących, vol. II, Kraków : W Drukarni J. K. Mici y Rzeczypospolitey, 1733.

Rutkowski Jan, *Zarys dziejów gospodarczych Polski w czasach przedrozbiorowych*, Poznań : Wydano z zasiłku Wydziału Nauki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, 1923.

Michał Sierba, *Arsenał tykociński w XVI wieku*, „Słupskie Studia Historyczne” 2013, T. 19, s. 23-33.

Solikowski Jan Dymitr, *Krótki pamiętnik rzeczy polskich od zgonu Zygmunta Augusta zmarłego w Knyszynie w 1572 r. w miesiącu lipcu do roku 1590*, Petersburg i Mohylew : Nakładem Bolesława Maurycego Wolffa, 1855

Słownik staropolskich nazw osobowych, t. 1-7, pod red. Witolda Taszyckiego, Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1965-1984.

Wójtowicz Grzegorz, Wójtowicz Anna, *Historia monetarna Polski*, Warszawa : Wydawnictwo Twigger, 2003.

Zbiór pamiętników do dziejów Polski, t. 4, oprac. i wydał Władysław Stanisław Broel-Plater, Warszawa 1859.

Piotr Złotkowski, *Nazwy miejscowe dawnego powiatu nurskiego na Mazowszu*, „Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie” 2017, z. 6, s. 96-111.

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Kartoteka Słownika Historyczno-Geograficznego Mazowsza w Średniowieczu, oprac. zespół pod kierunkiem Adama Wolffa, Pracownia Atlasu Historycznego Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk.

Manuale Thesaurii Regni Anni 1580, sygn. 1/7/0/1/260, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie.

Manuale Regestrum Thesaurii Regni Anni 1581, sygn. 1/7/0/1/261, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

Regestrum perceptorum peccuniarum privatorum proventuum SMR 1576. Regestrum distributarum peccuniarum privatorum proventuum SMR 1576, sygn. 1/7/0/1/250, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie.

Regestrum manuale Thesauri Regni Privatorum Proventuum Anni 1582, sygn. 1/7/0/1/263, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie.

Rejestry poborowe woj. mazowieckiego 1494-1580, sygn. 1/7/0/3/38, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie.

ILUSTRACJA WYRÓŻNIAJĄCA ARTYKUŁ

Magnaci z czasu panowania Stefana Batorego. Od lewej: Jan Zamoyski (1542-1605), Sebastian Lubomirski (1546-1613), Katarzyna Lubomirska (ok. 1582-1611), Samuel Zborowski (ok. 1540-1584), nieznany mężczyzna w futrzanej czapie, Roman Sanguszko (1537-1571), nieznani mężczyzna, kobieta i chłopiec. Litografia Jana Matejki z serii Ubiory w Polsce 1200-1795, nr 51. Źródło ilustracji i opisu: Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego bibliotekacyfrowa.pl.